

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

доктора філологічних наук, професора **Валігури Ольги Романівни**
на дисертацію **Бондар Катерини Сергіївни** на тему:
**" Соціофонетичні особливості діалектного мовлення шотландців
(інструментально-фонетичне дослідження)",**
подану до захисту на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії
в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія

Дослідження природи та механізмів мовної варіативності, що активно обговорюються в лінгвістичних колах уже понад півтора століття, сьогодні набувають особливої теоретичної актуальності й охоплюють надзвичайно широкий спектр питань, пов'язаних зі з'ясуванням й описом процесу варіювання мови. Адже, як указує А. Мейє, спроможність мови до варіювання ґрунтується на численності її системних елементів – закономірно розташованих одиниць, що перебувають у зв'язку, формуючи низку взаємозумовлених підсистем. Окрім цього, для вивчення мови в дії та дослідження варіативності мовних засобів важливу роль має з'ясування причин мовних змін залежно від лінгвальних і позалінгвальних чинників, зокрема з урахуванням локальних характеристик мовця і його соціального статусу. Ці проблеми постають надзвичайно актуальними для лінгвістичних студій, оскільки багато питань ще не отримали достатнього висвітлення у спеціальній літературі і не підтверджені експериментально.

За цих обставин питання встановлення закономірностей мовного варіювання у площині регіональної специфіки, виявлення тенденцій варіювання фонетичних засобів з урахуванням вікових та гендерних особливостей мовців набувають домінуючого статусу, а його вирішення стає можливим лише на основі проведення комплексного дослідження.

Саме до такого типу робіт і належить дисертація К. С. Бондар, присвячена встановленню регіонально-маркованих особливостей мовлення шотландців, носіїв діалекту скотс шляхом визначення просодичних параметрів і диференційних ознак мовлення шотландців, представників чотирьох регіонів Шотландії – північного, південного, центрального і острівного. Вивчення специфіки функціонування діалектних мовних одиниць у такому ракурсі вперше стає об'єктом спеціального дослідження, що суттєво підвищує його новизну та засвідчує його необхідність.

Викладені міркування свідчать про те, що дисертація К. С. Бондар є актуальною та такою, що логічно вписується в коло праць, спрямованих на вивчення проблеми генезису діалекту як автономної мовної системи, специфіки його функціонування у межах поліваріантної мови. Важливим у проведеному К. С. Бондар дослідженні стає акцент на системності підходу до вивчення діалектних відхилень від стандартного шотландського варіанту англійської мови, поступовій зміні парадигм вивчення мови, коли переважні дослідження її статичних особливостей поступаються місцем розгляду динамічних характеристик, яких вона набуває у мовленні.

Актуальність теми підтверджується також і тим, що дисертацію виконано в межах наукової теми кафедри теоретичної та прикладної фонетики

англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Дослідження лінгвокультурологічних та просодичних особливостей усного мовлення» (номер державної реєстрації 0107U010628). Тема дослідження затверджена вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 3 від 28 листопада 2017 р.).

Автором дисертації чітко окреслені і логічно побудовані мета та завдання дослідження, обґрунтовано теоретичний та методологічний підходи щодо їх виконання. **Об'єктом** наукового аналізу обрано діалект скотс у чотирьох територіальних ареалах Шотландії – північному, південному, центральному і острівному. **Предметом** дослідження є регіональна варіативність просодії в мовленні носіїв діалекту скотс.

Детальний аналіз досліджуваних регіонально-маркованих особливостей мовлення шотландців, носіїв діалекту скотс, проводився у роботі шляхом: 1) визначення чинників, що формують мовну ситуацію в Шотландії; 2) з'ясування ареалу поширення діалекту скотс на території Шотландії та виявлення факторів, які впливають на мовлення шотландців у ситуації двомовності та диглосії; 3) розробки методики проведення комплексного інструментально-фонетичного дослідження просодичних характеристик регіонального мовлення шотландців; 4) встановлення експериментальним шляхом просодичних ознак мовленнєвої поведінки носіїв діалекту скотс, які мешкають в північному, центральному, південному та острівному регіонах Шотландії. Особливо варто відмітити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними.

Дисертантка вміло застосовує у праці ті методи дослідження, які сприяють найбільш об'єктивному визначенню соціофонетичної специфіки функціонування просодичних засобів діалекту скотс на території Шотландії. Застосування загальнонаукових, емпірико-теоретичних і спеціальних методів аналізу, надійне теоретичне підґрунтя критично осмисленої літератури (283 позиції, з них – 120 іноземними мовами) та якісно здійснений аналіз достатнього за обсягом експериментального матеріалу, масив якого складають фрагменти квазіспонтанного мовлення носіїв діалекту скотс (36 уривків) з чотирьох регіонів Шотландії – центрального, північного, південного та острівного загальною тривалістю звучання п'ять годин, систематизація отриманих у дисертації даних у вигляді 39 рисунків та 28 таблиць, забезпечують надійність представлених у роботі результатів дослідження.

Викладене вище свідчить про **обґрунтованість** та **достовірність** наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі К. С. Бондар.

У дисертації сформульовано та обґрунтовано низку положень, висновків та результатів, які відзначаються **науковою новизною** та мають практичну спрямованість. Наукова новизна роботи, яка викладена конкретно, послідовно і системно, полягає в тому, що вперше просодичні параметри діалекту скотс у чотирьох територіальних ареалах Шотландії – північному, південному, центральному і острівному, залучено як об'єкт комплексного експериментально-фонетичного дослідження. Заслужують на увагу уперше

визначені просодичні маркери мовленнєвої поведінки носіїв діалекту скотс з урахуванням вікових та гендерних особливостей мовлення шотландців. Наукові положення сформульовані автором самостійно й відображають особистий внесок дисертанта в розвиток мовознавчої науки та її галузі – германські мови.

Авторка виявила себе кваліфікованим аналітиком, про що свідчить проведений кількісний аналіз діалектних одиниць просодичного рівня мови для встановлення тенденцій їхнього варіювання з урахуванням соціолінгвістичних чинників. Запропонована методика дослідження соціофонетичних особливостей діалекту скотс може слугувати методологічним підґрунтям виконання аналогічних досліджень на матеріалі інших мов. Дисертація поглиблює рівень знань у галузі діалектології, лінгвістичної варіантології, соціофонетики, теоретичної фонетики, є внеском в розвиток теорії соціально обумовленої варіативності регіонального мовлення в соціофонетичному аспекті. Це й визначає **теоретичну значущість** праці К. С. Бондар.

Дослідження має також і безперечне **практичне значення**, яке визначається тим, що отримані результати можуть бути використані в курсах теоретичної й практичної фонетики англійської мови, спецкурсах з соціолінгвістики, соціофонетики, лінгвокраїнознавства, діалектології, лінгвістичної варіантології, а також для розробки словників і довідників з англійської діалектології. Крім того, результати дисертаційної праці можуть бути використані в науково-дослідній роботі аспірантів і пошукачів.

Основний зміст дисертаційного дослідження чітко й логічно структурований та складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел.

У **першому** розділі дисертації «Теоретичні засади вивчення соціофонетичної варіативності діалектного мовлення шотландців» (с. 17-75) представлено історичний процес розвитку діалекту скотс в Шотландії, визначено його статус та місце на мовній мапі Шотландії. Визначаючи відносну самостійну автономію розмовних діалектів скотс щодо англійської мови, авторка вказує на значний ступінь територіальної і соціальної варіативності шотландського діалекту скотс.

Опрацьований теоретичний матеріал, логіка викладу й систематизація поглядів мовознавців свідчать про належний професійний рівень теоретичного мислення авторки, який підтверджується раціональним структуруванням значного обсягу інформації і наукових фактів у процесі аналізу ступеня опрацьованості досліджуваної проблеми. Однак, узагальнені у першому розділі дисертації наукові підходи до дослідження проблеми мовного варіювання в Шотландії бажано було би, на наш погляд, подати у вигляді схем чи таблиць, що дозволило б акцентувати увагу на найбільш вагомим з них та сприяло би системній презентації теоретичних засад дослідження.

У **другому** розділі дисертації «Методика та експериментальний матеріал дослідження» (с. 76-107) представлено методичку інструментально-фонетичного дослідження регіонально-маркованих особливостей мовлення шотландців, носіїв діалекту скотс, що ґрунтується на використанні методів лінгвістичного спостереження, аудиторського, акустичного та кількісного видів аналізу, а

також методів графічної й лінгвістичної інтерпретації результатів дослідження. Методика експериментального дослідження соціофонетичних особливостей функціонування просодичних засобів діалекту скотс на території Шотландії, безумовно, знайде своїх послідовників і буде використана в подібних дослідженнях на матеріалі інших мов.

Третій розділ «Результати комплексного інструментально-фонетичного дослідження мовленнєвої поведінки шотландців» (с. 108-179) присвячено опису й графічній інтерпретації результатів аудиторського та комп'ютерного видів аналізу мовлення носіїв діалекту скотс з урахуванням соціолінгвістичних чинників. Авторка демонструє сукупність просодичних особливостей мовлення носіїв шотландського діалекту скотс, які варіюють під впливом регіонального, гендерного та вікового чинників. Матеріали третього розділу свідчать про спостережливість дослідниці, віддзеркалену в логіці проведення експериментально-фонетичної частини роботи, описі досліджуваного матеріалу й графічній інтерпретації отриманих результатів.

У загальних висновках розкрито сутність розв'язаної наукової проблеми, висвітлено найбільш важливі результати здійсненого дослідження, надано його загальні підсумки та окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Наукові положення, висвітлені в дисертації, пройшли достатню **апробацію**: дисертантка виступила на наукових семінарах кафедри теоретичної і прикладної фонетики англійської мови (2019-2022) Одеського національного університету імені І. І. Мечникова та на міжнародних конференціях, результати дослідження відображено у *семи* одноосібних статтях, із яких *чотири* опубліковано у фахових наукових виданнях України, *одна* – у науковому періодичному виданні іншої держави, ще *дві* – тези доповідей на науково-практичних конференціях. Публікації пропорційно та повністю висвітлюють зміст усіх трьох розділів наукової праці.

Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертації К. С. Бондар засвідчив їхню повну ідентичність, тобто зміст анотації відтворює зміст положень та основні ідеї тексту дисертації, не містить інформації, відсутньої в ній. Сукупність ключових слів, вказаних у анотації, відповідає основному змісту наукової праці, адекватно відображає тематику дослідження і забезпечує можливість здійснення тематичного пошуку роботи.

Відтак можна стверджувати, що авторка рецензованої праці продемонструвала глибоке й всебічне знання об'єкта дослідження, історію його вивчення, належний рівень володіння сучасними процедурами аналізу мовного матеріалу, поняттєвим і термінологічним апаратом. Проведене дослідження сприяє вирішенню важливої наукової проблеми соціофонетичних особливостей функціонування просодичних засобів діалекту скотс на території Шотландії і є в сукупності вагомим досягненням для розвитку мовознавчої науки.

Переходячи до критичної частини відгуку, дозвольте наголосити на загальній позитивній оцінці дисертаційної праці Катерини Сергіївни Бондар. Сподіваюся, що висловлені нижче питання й міркування щодо неясностей і неточностей будуть з'ясовані в ході дискусії та враховані в подальшій науковій роботі авторки.

1. У першому розділі дисертації за результатами теоретичного аналізу діалекту скотс у чотирьох територіальних ареалах Шотландії – північному, південному, центральному і острівному, авторка зазначає, що кожний чітко окреслений діалект існує у певному смислі відокремлено і здебільшого має власну літературно-писемну традицію (с. 73). У зв'язку з цим хотілося би з'ясувати, чи зафіксовані у дослідженні спільні ознаки регіонально-маркованих фонетичних особливостей мовлення носіїв діалекту скотс, і якщо так, чи може це бути свідченням формування загальноприйнятого стандарту скотс, який нині відсутній?

2. Розглядаючи у першому розділі дисертації поняття двомовності і диглосії у контексті мовної ситуації в Шотландії, авторка зазначає, що для мовлення шотландців притаманний другий тип двомовності (за Л. В. Щербою), коли дві мови утворюють лише одну систему асоціацій (с. 63). Будь ласка, ласка, прокоментуйте це твердження. Хотілося би уточнити також, яким чином співвідносяться між собою явища двомовності та диглосії і як дисертантка трактує ситуацію взаємодії і взаємовпливу мов, які утворюють єдину соціально-комунікативну систему у сучасній Шотландії, зокрема взаємозв'язок стандартного шотландського варіанту англійської мови і діалекту скотс.

3. У другому розділі дисертації слід було би навести програму та алгоритм дослідження просодичних особливостей мовлення носіїв шотландського діалекту скотс. Убачається доцільним перенести здійснений у другому розділі аналіз соціофонетичних досліджень до першого розділу, який присвячений теоретичним засадам дослідження. Зразки аудіофайлів з мовлення інформантів, носіїв діалекту скотс, наведені у тексті другого розділу дисертації (с. 83-87), варто винести у Додатки, які, до речі, відсутні в роботі.

4. Отримані результати про специфіку варіювання просодичних параметрів діалекту скотс у чотирьох територіальних ареалах Шотландії – північному, південному, центральному і острівному є, безумовно, актуальними, науково обґрунтованими і підтвердженими експериментально. Проте у загальних висновках бракує інформації про темпоральні і динамічні характеристики мовлення носіїв діалекту скотс, наведені у тексті третього розділу дисертації. До того ж, у висновках потребують розширення перспективи подальших досліджень.

5. Інтерпретація у графічному вигляді аналізу просодичних особливостей мовлення носіїв шотландського діалекту скотс, які варіюють під впливом гендерного, регіонального та вікового чинників, сприяє системній презентації одержаних результатів. Проте, у тексті роботи чи у додатках до дисертації слід було би навести зведені таблиці, у яких би узагальнювалися результати виконаного дослідження.

Також зазначу, що в поданій роботі бракує додатків, у яких були би представлені відомості про аудиторів-інформантів, носіїв діалекту скотс, оскільки докладні дані про аудиторів сприяли б об'єктивності результатів дослідження, а також відсутні зразки заповнених протоколів проведення аудиторського аналізу, які зробили би результати фонетичного експерименту переконливішими.

Висловлені зауваження та міркування жодним чином не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної праці. Вона є актуальною науковою розвідкою, що вдало вирішує поставлені дослідницькі завдання, має теоретичне та практичне значення, вирізняється науковою новизною, достовірністю отриманих результатів, дотриманням принципів **академічної доброчесності**. За результатами перевірки на наявність академічного плагіату в інформаційній системі «Unicheck» рукопис дисертації містить 86,6% авторського (оригінального) тексту.

Отже, на підставі детального ознайомлення з дисертацією та публікаціями вважаю, що дисертаційна праця **«Соціофонетичні особливості діалектного мовлення шотландців (інструментально-фонетичне дослідження)»** відповідає спеціальності 035 Філологія та вимогам, передбаченим пунктами 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, а її авторка **Бондар Катерина Сергіївна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія, галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри східної і слов'янської філології
Київського національного
лінгвістичного університету

О. Р. Валігура

